

ELEMENTS OF ROMANIAN MYTHOLOGY IN THE SHORT – STORY THE SERPENT BY MIRCEA ELIADE

Daiana Radu

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This article is based on folklore studies such as : *Brief encyclopedia of Romanian stories* by Ovidiu Bârlea, and *Romanian Mythology* by Romulus Vulcănescu.

In the short-story The Serpent, Dorina's dreams reveal elements of Romanian fairytales. Her first dream, it's a warning that the simple association of the serpent with Andronic will doom her at nine years of searching for her lover. In her second dream she can feel the consequences of ignoring the interdiction.

Andronic could be a Prince Charming damned to be a serpent during the day. He becomes a handsome man, at night. Metamorphosis are very common in fairytales . For example, we could find this motif in the fairy-tale The Magic turtle by Petre Ispirescu. The island reveals a world where everything is possible: at anytime there could come out giants, dragons or other mythic creatures.

Andronic himself could be a wizard. As a proof, there stands the spell he performs in order to ward off the serpent. In the short-story the Serpent we identify the image of the water- serpent. Another element which belongs to the Romanian folktale is the spell of the serpent- dragon.

Keywords: serpent, wizard, spell, fairy-tales, metamorphosis.

Acest studiu își propune să analizeze din punct de vedere al imaginarului folcloric nuvela *Șarpele* scrisă de Mircea Eliade. În această nuvelă întâlnim credința în șerpi de apă, balauri și solomonari. Pe lângă toate acestea putem aminti și motive care pot fi regăsite în basme: metamorfoza, interdicția, încălcarea interdicției, călătoria peste nouă mări și nouă țări. În basme putem întâlni lumea albă, care reprezintă lumea oamenilor, unde pot fi găsite palate de aur și unde natura este personificată. De asemenea, există lumea cealaltă, unde pot fi întâlnite tot felul de ființe fabuloase, de la zâne la balauri. O astfel de lume înfățișează insula unde ajunge Dorina.

Eugen Simion consideră că *Șarpele* aparține unei etape „folclorizante”¹, care are în vedere manifestarea elementului irațional.

Nuvela are un început banal: familia Solomon vrea să aranjeze căsătoria fiicei lor, Dorina, cu căpitanul Manuilă. Acompaniați de câțiva prieteni de familie, printre care Liza și Stere, merg cu toții la Fierbinți și apoi se îndreaptă spre mănăstirea de la Căldărușani. În drum spre mănăstire întâlnesc un străin care se recomandă Sergiu Andronic de profesie aviator. Acest necunoscut apărut de nicăieri îi supune pe bucureșteni la câteva probe inițiatice. Aceste două probe sunt jocul cu gajuri din pădure și apariția șarpelui în casă.

Jocul cu gajuri din pădure ar putea fi considerat o probă a labirintului, pe care o va trece doar Dorina. Jean Chevalier consideră că labirintul simbolizează : „ Centru pe care îl protejează labirintul va fi rezervat inițiatului, celui care în timpul încercărilor inițiatice (ocolirea labirintului) se va face demn de a accede la revelația misterioasă. Odată ajuns la

---

¹Eugen Simion, *Mircea Eliade: un spirit al amplitudinii*, Demiurg, București, 1995, p. 106.

centru este ca și consacrat; introdus în arcane, este legat prin secret.”²Dorina este singura pregătită să accepte revelația.

„Rătăcirea voluntară prin pădure determină redescoperirea sentimentului libertății. Personajele transferă pădurii propriile trăiri, pădurea devine o proiecție a labirintului lăuntric al fiecăruia (...), iar acum rolul lui Andronic va fi, după ce a deblocat, prin joc manifestarea forței vitale, să determine personajele să-și și conștientizeze noua situație în lume. Dintre toți însă, singura pregătită să-i fie revelat misterul se va dovedi Dorina.”³ Rătăcirea fetei prin pădure seamănă cu drumul parcurs de eroul sau eroina basmului pentru a obține un anumit lucru (sau care pleacă în căutarea ursitului).

Cea de-a doua probă este de fapt o demonstrație de magie, care are și o conotație erotică.

„Erotismul este exprimat în textul lui Eliade în cheie psihanalitică, șarpele fiind o fantasmă a obsesiei sexuale feminine refulate. Toate femeile din grup, care receptaseră farmecul viril al lui Andronic cu vădită tulburare, încearcă acum, la ivirea șarpelui, o senzație de paroxism erotic, reverberat mai ales în ființa Dorinei.”⁴ Personajul Andronic pare să aibă o dublă identitate în desfășurarea nuvelei: de vrăjitor al șarpelui (solomonar) atunci când rostește acea incantație pentru a alunga șarpele pe insulă și de om-șarpe (ziua fiind șarpe, noaptea om).

Înainte de a-l cunoaște pe Andronic, Dorina mărturisește că simte că a mai trăit aceleași întâmplări.

„- Dar d-tale ți se întâmplă să ți se pară că ai mai trăit o dată aceleași lucruri? Întrebă cu voiciune Dorina. Că, de pildă, tot ce se întâmplă acum, aici, în grădină, s-a mai petrecut o dată, întocmai, cu aceiași oameni și că ai spus aceleași cuvinte?!”⁵ Predestinarea este încă un motiv ce apare în basme. Acest fapt devine mai clar după ce Andronic povestește despre Arghira. Dorina va înțelege, prin intermediul visului, că ea fusese mai demult Argira, soția promisă șarpelui. Ea este aleasă să repare destinul Arghirei și al omului-șarpe.

Andronic poate fi și un solomonar, dovadă vraja pe care o face pentru a alunga șarpele. Datorită faptului că în descântecul performat de Andronic pentru a alunga șarpele pe insulă se aude cuvântul *sarpa* putem constata că Eliade face o trimitere la Sarparaja. Despre Marele Șarpe aflăm și în nuvela *Nopti la Serampore*.

Despre solomonari Romulus Vulcănescu afirmă „Dar cel care călăuzește balaurul în norul cu ploaie este șolomonarul. Acesta este un om cu puteri extraordinare care umblă de obicei în chip de cerșetor, adesea schiop(...) sau ca un om zdravăn și voinic(...). Într-o mână ține o carte, iar în cealaltă un toiag(...) Ei învață o anumită școală «șolomoneria», care e sub pământ, unde stau 7 ani.”⁶

În folclor se spune că balaurii sunt o formă mai evoluată a șerpilor „După legende, balaurii sînt oameni destinați de la naștere a exista în formă de șarpe și dacă în șapte ani nu își dovedesc puterea de balauri rămân oameni obișnuiți.”⁷

Insula pare a fi o imagine a lumii celeilalte din basmele noastre: „Opusă lumii albe este lumea neagră, tărâmul celălalt, care se găsește în fundul pământului, în care intri printr-o groapă adâncă sau printr-o peșteră, cu ajutorul frângiilor de sute și sute de coți- sau într-o pădure întunecoasă cu codri uriași, sau în fundul mărilor, la capătul pământului (...).”⁸

²Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiuri*, traducere de Micaela Slavescu, editura Artemis, București, 1993, p. 504.

³ Aurelian- Daniel Tache, *Mitul labirintului în opera lui Mircea Eliade*, Universitatea București, București, 2012, p. 157.

⁴ Laura Filipas, *Fantasticul apei în proza românească*, editura Pro Universitaria, București, 2013, p. 87.

⁵ Mircea Eliade, *Domnișoara Christina, Șarpele*, editura Litera, București, 2011, p. 191.

⁶ Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987, pp. 24-25.

⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁸ Ion Aurel Candrea, *Lumea basmelor*, editura Paideia, București, 2001, p. 60.

Un basm semnificativ în acest sens poate fi considerat și cel despre Țugunea, feciorul mătușii⁹. Eroul și frații săi pleacă în căutarea calului cu soarele pe piept și luna în spate. În drumul lor sunt nevoiți să treacă printr-o peșteră unde se aflau năpârce și balauri. La capătul peșterii le ies în cale grădini și livezi frumoase.

„Totul se putea întâmpla acum. Paseri de aur, măiestre, s-ar fi putut desprinde din ramurile acelea adormite și ar fi putut-o chema pe nume. Trunchiurile de copaci în orice clipă s-ar fi putut însufleți prefăcându-se în uriași și zmei. Pe sub pământ umblau pitici cu bărbi albe și lighioanele vorbesc între ele... Nimic n-ar fi speriat-o: nicio întâlnire, nici un miracol.”¹⁰

De la începutul basmului aflăm că mama zmeilor aflase că Țugunea avea să îi doboare pe cei trei fii ai acesteia, așa că îl lasă pe cel dintâi fără capacitatea de a merge.

În această nuvelă fantastică predomină motivul interdicției, metamorfoza ca urmare a unui blestem (dacă luăm în considerare că Andronic ar putea fi ziua șarpe, iar noaptea om), palatul de cristal (aflat sub ape), căutarea ursitului timp de nouă ani (dacă fata nu respecta interdicția) și călătoria peste nouă mări și nouă țări. În basmul *Broasca țestoasă cea fermecată* o fată de împărat fusese blestemată să ia forma unei broaște țestoase, iar în basmul *Porcul cel fermecat* întâlnim metamorfoza în porc. În primul basm aflăm:

„Broasca se dădu de trei ori peste cap și se făcu o zână frumoasă, gingașă și plăpândă, și frumoasă, cum nu se mai poate sub soare. Îi venea flăcăului, de drag să o soarbă într-o lingură de apă.”¹¹

În primul vis, călăuza o avertizează pe Dorina că simpla asociere între șarpe și Andronic o va condamna la nouă ani de căutări. În cel de-al doilea vis simte consecințele pe care le-ar putea avea încălcarea interdicției. Fata află că dacă nu ține seama de interdicție va trebui să îl caute nouă ani pe Andronic. În basme, eroina este sfătuită de surori să nu asculte de interdicție și astfel este nevoită să îndure o pedeapsă aspră: dar la finalul tuturor încercărilor, eroina își întâlnește sortitul. Fata cea mică de împărat din basmul *Porcul cel fermecat* fusese sortită unui porc. Fata de împărat ascultă de de o vrăjitoare și este nevoită să își caute ursitul peste nouă mări și nouă țări, în ținuturi neumblate de oameni.

„- Ce ai făcut nenorocito! Mai aveam trei zile și scăpam de spurcatele astea de vrăji; acum cine știe cât voi mai avea să port această scârboasă piele de dobitoc. Și atunci când vei da cu mâna de mine vei rupe trei perechi de opinci de fier și când vei toci un toiaș de oțel căutându-mă, căci eu mă duc.”¹² Feciorul de împărat când își răgăsește soția îi povestește cum ajunsese să poarte pielea unui porc.

„Eu, zise el, sunt fiu de împărat. La un război ce avu tată- meu cu niște zmei, vecini ai lui, vecini ai lui, care erau foarte răi și-i tot călcau moșia, am omorât pe cel mai mic. Pasămite ursita te făgăduise lui. Atunci mă-sa, care era o vrăjitoare de înghega și apele cu farmecele ei, mă blestemă să port pielea acestui scârbos dobitoc, cu gând să nu ajung să mi te iau eu. Dumnezeu i-a stat împotrivă și eu te-am luat. Baba care ți-a dat ața să mi-o legi de picior era ea. Și de unde mai aveam trei zile să scap de blestem, am fost silit să port încă trei ani stârvul porcului.”¹³

În basme se întâlnesc deseori eroi sau eroine care sunt blestemate să existe ziua ca șerpi și noaptea ca oameni¹⁴.

Gheorghe Glodeanu descoperă în Andronic un Făt- Frumos blestemat ca ziua să poarte pielea unui șarpe, iar seara să fie om.

⁹ G.Dem Teodorescu, *Basmе române*, editura pentru literatură, București, 1968, pp. 23-54.

¹⁰ Mircea Eliade- *op.cit.*, p.269-270.

¹¹ Petre Ispirescu, *Basmеle românilor*, editura Polirom, Iași, 2012, p.36.

¹² *Ibidem*, p. 54.

¹³ *Ibidem*, p. 59.

¹⁴ Ovidiu Bârlea, *Mică antologie a poveștilor românești*, editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.66, 389.

„Întocmai ca în poveste există un consemn care, dacă e încălcat, se întâmplă o nenorocire. Ca fiu de împărat blestemat de o zână malefică, șarpele nu mai poate redeveni om decât sub imperiul nopții.¹⁵”

Metamorfozele sunt comune în basme. Laura Filipaș în *Fantasticul apei în proza românească* este de părere că :

„ În poveștile și legendele cu personaje animaliere, metamorfoza implică o acțiune magică malefică(blestem), echivalând cu o pedeapsă cumplită, de anulare a personalității. De regulă un prinț sau o prințesă care întrunește toate trăsăturile- frumusețe, tinerețe, bogăție- este transformat printr-o vrajă într-un animal urât (broască, porc...), ca o sancțiune îndreptată tocmai împotriva calităților sale excepționale și o deturnare a atracției în repulsie.”¹⁶

Mai există și un alt fel de metamorfoză prin intermediul unui obiect primit de la anumite animale recunoscutoare și care are darul de a-l ajuta pe erou să biruiască greaua sarcină ce avea de îndeplinit,, Eroul sau eroina basmului, ca să ducă la îndeplinire anumite însărcinări, ca să scape de diferite urmăriri din partea zmeilor, balaurilor etc., pe care le întrebuițează când se află în primejdie. Adeseori însă acestea îl scapă pentru moment numai de furia urmăritorilor și atunci eroul, ca ultim mijloc pentru a scăpa de prigonitori, se metamorfozează în diferite animale, plante etc.”¹⁷

Elementul acvatic apare des în basme. În cadrul acestei nuvele putem regăsi imaginea șarpelui de apă.

„ Cel mai inofensiv din categoria șerpilor este cel de apă. Se înfățișează mitic ca o făptură ofidiană sau ca o făptură antro-po-ofidiană. Șarpele propriu-zis de apă se îngâmă cu apa în mesul lui ondulat atât ziua și noaptea. Cu șuieratul lui straniu atrage pescarii la locurile cu pește. Din această cauză este dușmănit de Muma peștilor și de Tatăl peștilor, care însă nu pot lupta cu el decât întinzându-i curse cu nade otrăvite. Șarpele de apă este o călăuză pentru cei ce rătăcesc cu bărcile în lacurile mari din Lunca Dunării sau din Delta Dunării.”¹⁸

Dorina se visează în palatul de cristal al lui Andronic. Ajutată de o căluză, ea va trece peste o apă.

„O luă de mână, aproape fără voia ei, și o trase spre ușă. Dar ajunsă în fața pragului, Dorina se opri, tremurând. I se părea că dincolo, peste prag, era apă. O apă ascunsă, dar adâncă, neagră, rece, pe care un ochi nedibaci ar fi luat-o drept covor (...) O trase de braț; Dorina închise ochii, dar piciorul nu se scufundă. Călca ca pe sticlă.”¹⁹ Înainte de a-se înfățișa împăratului, cei doi tineri fac baie în palaturile fetei, care erau ascunse de apa heleșteului. „ Și făcând cu semn cu mâna, apa heleșteului se trase într-o parte și într-alta și în locul lui se văzură niște palaturi strălucite de podoabe, încât la soare te puteai uita, dar la dânsle ba. Aurul cu care erau poleiți stâlpii și ciubucele de pe lângă streășină licărea de-ți lua ochii.”²⁰

G.Bachelard observă în *Apa și visele* că elementul acvatic trimite la moarte. E vorba de o apă limpede, bună care se transforma într-o apă nefastă, legată de moartea prin înec..

„ Niciodată apa grea nu devine o apă ușoară, niciodată o apă întunecată nu se luminează. Fenomenul este totdeauna invers. Povestea apei este povestea omenească a unei ape care moare. Reveria începe uneori în fața apei limpezi, cu imense răsfângeri, susurând cristalin. Ea se sfârșește într-o apă tristă și întunecată, într-o apă care transmite șoapte stranii și funebre. Reveria din preajma apei, regăsindu-și morții, moare și ea, ca un univers înecat.”²¹

¹⁵ Gheorghe Glodeanu, *Coordonate ale imaginarului în opera lui Mircea Eliade*, editura Dacia, Cluj- Napoca, p.151.

¹⁶ Laura Filipaș, *Fantasticul apei în proza românească*, editura Pro Universitaria, București, 2012, p 88.

¹⁷ Candrea- op.cit, p.90.

¹⁸ Romulus Vulcănescu, *Mitologie Română*, editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987, p.525- 526.

¹⁹ Mircea Eliade, *Domnișoara Christina, Șarpele*, editura Litera, București, 2011, p.252.

²⁰ *Ibidem*, p.38.

²¹ Bachelard, *Apa și visele*, editura Univers, București, 1995, p.56.

La începutul nuvelei, Andronic povestește despre prietenul său care murise în lacul din vecinătatea mănăstirii, însă după ce Dorina ajunge pe insulă, amândoi îndrăgostiții fac baie în acea apă, care corespunde cu un ritual de abluțiune, ambii ieșind din acea apă purificați.

Asităm la un proces invers, apa nefastă devenind apă bună, după ce blestemul șarpelui a fost rupt prin Dorina și destinul acestora fusese îndeplinit. La început Dorina manifestă o teamă de înec, care exprimă la nivel inconștient teama de apă nefastă, care poate cauza moartea.

Concluzii

Nuvela prezintă elemente de mitologie românească, care pot fi regăsite și în basme. Dintre elementele comune basmului am identificat călătoria eroinei, ca urmare a neascultării interdicției impuse(timp de nouă ani), dar și drumul peste nouă mări și nouă țări, metamorfoza ca urmare a unui blestem, insula care ar putea fi o imagine a celeilalte lumi și unde ar putea fi întâlniți balauri și alte ființe neobișnuite.

Andronic ar putea fi și un solomonar deoarece spune o vrajă care alungă șarpele pe insulă. Descântecul către șarpele-balaur sugerează o anumită componentă erotică.

În această lucrare am demonstrat că nuvela *Șarpele* poate fi analizată din punct de vedere al folclorului autohton.

BIBLIOGRAPHY

Alain Gheerbrant, Chevalier Jean, *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiuri*, traducere de Micaela Slavescu, editura Artemis, București, 1993.

Bîrlea, Ovidiu, *Mică antologie a poveștilor românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

Bachelard, *Apa și visele*, editura Univers, București, 1995.

Candrea, Ion- Aurel, *Lumea basmelor*, editura Paideia, București, 2001.

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, editura Univers, București, 1977.

Eliade, Mircea, *Domnișoara Christina, Șarpele*, editura Litera, București, 2011.

Filipaș, Laura. *Fantasticul apei în proza românească*, Ed. Pro Universitaria, București, 2012.

Glodeanu, Gheorghe, *Coordonate ale imaginarului în opera lui Mircea Eliade*, Ed. Dacia, Cluj- Napoca, 1997.

Ispirescu, Petre, *Basmele românilor*, editura Polirom, Iași, 2012.

Simion, Eugen, *Mircea Eliade, un spirit al amplitudinii*, editura Demiurg, București, 1995.

Teodorescu, G. Dem. *Basme române*, Ed. Vitruviu, București, 1996.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987.